

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ**

Πανεπιστήμιο
Ιωαννίνων

**Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΙΕΡΑΡΧΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ
ΑΙΓΥΠΤΟ**

Σέχι Λεόντιος (Α.Μ.11267)

Επόπτης Καθηγητής: Ανδρέας Βλαχόπουλος

Ιωάννινα 2022

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	2
Κοινωνικές τάξεις και ομάδες της Αρχαίας Αιγύπτου:	
Δούλοι.....	3
Αγρότες.....	3
Τεχνίτες.....	3
Έμποροι.....	4
Γραφείς.....	4
Στρατιώτες.....	4
Ιερείς.....	5
Βεζίρης.....	5
Φαραώ.....	5
Γυναίκες.....	5
Συμπεράσματα.....	7
Βιβλιογραφία.....	8

Εισαγωγή

Στην παρούσα εργασία θα μελετηθεί η κοινωνική ιεράρχηση της αρχαίας Αιγύπτου κατά την περίοδο των αρχών του Παλαιού Βασιλείου μέχρι και τα τέλη του Νέου Βασιλείου. Πιο συγκεκριμένα θα γίνουν σύντομες αναφορές στην κάθε κοινωνική και επαγγελματική ομάδα που είναι μέρος αυτής της κοινωνικής πυραμίδας και ειδικότερα στις ιδιαιτερότητες του κάθε επαγγέλματος και τον τρόπο ζωής που συνεπάγεται αυτό, και στο κοινωνικό στάτους της κάθε τάξης.

Κοινωνικές τάξεις και ομάδες της Αρχαίας Αιγύπτου

Δούλοι: Παρά την κυρίαρχη οπτική οι οποίες τροφοδοτούνται και από αναφορές του Ηροδότου για αυτούς, οι δούλοι ποτέ δεν υπήρξαν εργάτες σε πυραμίδες αλλά χρησιμοποιούνταν κυρίως στα ορυχεία και στα λατομεία και στην καλλιέργεια της γης. Ως προς την κοινωνική προέλευση τους ήταν συνήθως αιχμάλωτοι πολέμου καθώς και Αιγύπτιοι, οι οποίοι, λόγω οικονομικής δυσχέρειας δεν είχαν την δυνατότητα να συντηρήσουν τους εαυτούς τους. Το φαινόμενο της δουλείας αρχίζει και γίνεται συχνότερο κατά την περίοδο του Μέσου Βασιλείου, ενώ πριν από αυτήν ο αριθμός των δούλων ήταν αρκετά μικρότερος (Malam, 2002, σελ.7-9).

Αγρότες: Οι αγρότες αποτελούσαν την συντριπτική πλειονότητα του εργατικού δυναμικού της Αιγύπτου και παρά την χαμηλή κοινωνική τους θέση ήταν από τους πιο σημαντικούς εργάτες της Αιγύπτου, διότι ήταν επιφορτισμένοι με την παραγωγή και συγκομιδή των απαραίτητων για την διατροφή του έθνους σιτηρών. Η συγκομιδή γινόταν τον Απρίλιο και τον Μάιο, ενώ τον Ιούνιο ο Νείλος πλημμύριζε και επέστρεφε στην κανονική του στάθμη τον Οκτώβριο και τότε ξεκινούσε ξανά η σπορά (Malam, 2002, σελ.20). Κατά την διάρκεια αυτών των 3 μηνών της πλημμύρας του Νείλου, αρκετοί αγρότες χρησιμοποιούνταν για την κατασκευή μνημειωδών δημοσίων έργων, όπως οι πυραμίδες, και έπειτα επέστρεφαν στην μόνιμη εργασία τους (Nardo, 2004, σελ.13-15). Η ενασχόλησή τους δεν περιοριζόταν στην γεωργία αλλά επεκτεινόταν και στην κτηνοτροφία, με ένα ιδιαίτερα σημαντικό ζώο να είναι η αγελάδα, η οποία χρησιμοποιούνταν και στην σπορά (Malam, 2002, σελ.21). Η γη την οποία καλλιεργούσαν ανήκε στον Φαραώ και αργότερα στις τάξεις των ευγενών και στους ναούς, οι οποίοι έπαιρναν το μεγαλύτερο μέρος της σοδειάς, ενώ οι ίδιοι κρατούσαν μια ποσότητα επαρκή για την συντήρηση αυτών και της οικογένειάς τους (Nardo, 2004, σελ.12).

Τεχνίτες: Οι τεχνίτες ήταν εργάτες οι οποίοι κατείχαν ειδικές δεξιότητες, όπως η ξυλουργική, υφαντουργική, κοσμηματοποιία, ζωγραφική και γλυπτική (Canadian Museum of History, 2012). Οι ξυλουργοί ήταν ειδικοί στην κατασκευή μιας μεγάλης ποικιλίας προϊόντων, τα οποία εκτείνονταν από δοκάρια στέγης μέχρι έπιπλα και αγάλματα. Εξαιτίας της μικρής ποσότητας ξύλου που υπήρχε στην Αίγυπτο μεταχειρίζονταν εισαγόμενη ξυλεία, όπως ο κέδρος από τον Λίβανο (Canadian Museum of History, 2012) (Malam, 2002, σελ.28-29). Οι υφαντουργοί στην κατασκευή των ρούχων προτιμούσαν να χρησιμοποιούν κυρίως το λινό αντί για μαλλί ή βαμβάκι, το οποίο εμφανίστηκε κατά την ρωμαϊκή εποχή. Έγνεθαν και ύφαιναν τις ίνες από τα φυτά από τα οποία έφτιαχναν τα ρούχα καθώς και τα σεντόνια και τις γάζες με τις οποίες καλύπτονταν οι μούμιες (Malam, 2002, σελ.30-31). Με την υφαντουργική ασχολούνταν και άνδρες και γυναίκες, που δούλευαν μαζί (Feucht, 1990, όπως αναφέρεται στο Nardo, 2004). Οι κοσμηματοποιοί κατασκεύαζαν μια μεγάλη ποικιλία από εντυπωσιακά αντικείμενα, όπως χάντρες και φυλακτά, αλλά και ειδικά κομμάτια για τελετές που θα φορούσαν ο βασιλιάς και η οικογένειά του. Η

κατασκευή χαντρών, ειδικότερα, ήταν μια απαιτητική και κουραστική εργασία λόγω της σκληρότητας των ορυκτών που χρησιμοποιούσαν (Malam, 2002, σελ. 32-33). Οι ζωγράφοι διακοσμούσαν τους τοίχους των τάφων, τα φέρετρα και τα αγάλματα (κατασκευασμένα από πέτρα και ξύλο) ενώ οι γλύπτες σκάλιζαν σε πέτρα τις μορφές ανθρώπων, ζώων, θεών αλλά και ανάγλυφα. Αυτοί οι δύο κλάδοι ήταν άμεσα συνδεδεμένοι μεταξύ, ενώ οι περισσότεροι καλλιτέχνες δούλευαν για τον φαραώ, με αποτέλεσμα λόγω του πλούτου τους να συγκαταλέγονται στα προνομιούχα μέλη της κοινωνίας (Malam, 2002, σελ. 38-39).

Έμποροι: Όταν μια χρονιά ήταν ευνοϊκή για την παραγωγή σιτηρών και υπήρχε πλεόνασμα, τότε οι έμποροι ταξίδευαν μέσα σε ένα εκτεταμένο εμπορικό δίκτυο για να ανταλλάξουν αυτά με αλλά αγαθά τα οποία είχε ανάγκη η Αίγυπτος. Αυτό το δίκτυο εκτεινόταν στην λεκάνη της Μεσογείου και πιο συγκεκριμένα στις ακτές της βόρειας Αφρικής, Κύπρου, Ιταλίας, Ελλάδας, Κρήτης ενώ έφτασε μέχρι και την Ερυθρά Θάλασσα, την ανατολική Αφρική και την Αραβία. Οι συναλλαγές στο εσωτερικό της χώρας πραγματοποιούνταν με την χρησιμοποίηση μιας μονάδας μέτρησης, το *deben*, όπου η αξία ενός αγαθού σχετιζόταν με την αξία του σε σιτάρι. Στο εξωτερικό, όπου δεν μπορούσε να χρησιμοποιηθεί αυτός ο τρόπος, οι συναλλαγές πραγματοποιούνταν με την πρόθεση και την αφαίρεση των προσφερόμενων αγαθών, μέχρι τελικά οι δύο πλευρές συμφωνήσουν μεταξύ τους στη διαπραγμάτευση (Malam, 2002, σελ.16-17).

Γραφείς: Οι περισσότεροι Αιγύπτιοι δεν είχαν την δυνατότητα να μάθουν να διαβάζουν και να γράφουν, επομένως μόνο μια μειονότητα είχε αυτήν την κατάρτιση (Malam, 2002, σελ.10-11). Το επάγγελμα του γραφέα ήταν καθοριστικό για την οργάνωση του Αιγυπτιακού κράτους, καθώς οι γραφείς ήταν υπεύθυνοι για ζητήματα όπως η φορολογία, η κατασκευή δημοσίων έργων, η σίτιση του στρατού, η επικοινωνία του βασιλιά με τους νομάρχες καθώς και την θρησκευτική ζωή. Η εκπαίδευσή τους ξεκινούσε από την ηλικία των τεσσάρων ετών και ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της ήταν το πόσο απαιτητική και επίπονη υπήρξε, σε σημείο όπου οι εκπαιδευόμενοι γραφείς αποθαρρύνονταν με το να ασχοληθούν με οτιδήποτε άλλο εκτός από το επάγγελμα του γραφέα. Η εν λόγω εκπαίδευση γίνονταν σε σχολεία που ονομάζονταν «σπίτια της ζωής». Ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι υπήρχε η δυνατότητα ατόμων από χαμηλά κοινωνικά στρώματα να ανέλθουν στην τάξη των γραφέων (Saggs, 1989, όπως αναφέρεται στο Nardo, 2004).

Στρατιώτες: Την περίοδο του Παλαιού και Μέσου Βασιλείου (με εξαίρεση την ειδική φρουρά του Φαραώ) η Αίγυπτος δεν διέθετε οργανωμένο στρατό. Σε περίπτωση κάποιας έκτακτης ανάγκης στρατολογούνταν οι αγρότες καθώς και μισθοφόροι για την υπεράσπιση της χώρας, οι οποίοι όμως δεν κατείχαν καλό εξοπλισμό και έτσι με την άφιξη των στρατιωτικά ανώτερων Υκσώς το Μέσο Βασίλειο έφτασε σχεδόν στο τέλος του. Μέσα σε δύο αιώνες η στρατιωτικά ανεπτυγμένη Αίγυπτος κατάφερε όχι μόνο να διώξει τους εισβολείς αλλά και να ξεκινήσει η ίδια τον επεκτατισμό με την δημιουργία ενός οργανωμένου στρατού και βοηθητικών κέντρων υποστήριξης. Ο στρατός προσέφερε σημαντικές δυνατότητες κοινωνικής ανέλιξης, καθώς ένας απλός στρατιώτης πεζικού μπορούσε να φτάσει στο αξίωμα του ταγματάρχη και πληρωνόταν με γη, ενώ όσοι έκαναν ανδραγαθήματα λάμβαναν χρυσό και δούλους.

Στην απόσυρσή τους από τον στρατό ορισμένοι λάμβαναν υψηλές διοικητικές θέσεις (Casson, 2001, σελ. 56-60).

Ιερείς: Οι λεγόμενοι και «υπηρέτες του θεού». Την περίοδο του Παλαιού και του Μέσου Βασιλείου το επάγγελμα του ιερέα δεν ήταν μόνιμο, αλλά οι ιερείς προσλαμβάνονταν ανά διαστήματα για να υπηρετούν τις ανάγκες της θεότητας. Κάθε ιερέας υπηρετούσε έναν μήνα και τους επομένους τρεις επέστρεφε στην μόνιμη εργασία του. Ο Φαραώ θεωρείτο ως ο μέγας αρχιερέας, όμως στην πραγματικότητα μετέθετε τα πρακτικά καθήκοντά του σε άλλον αρχιερέα. Υπήρχε και δεύτερος αρχιερέας, ο οποίος ασχολείτο με τα οικονομικά ζητήματα του ναού, ενώ υπήρχαν και άλλοι ιεραρχικά κατώτεροι ιερείς, οι οποίοι ασχολούνταν με άλλα καθήκοντα, ενώ πολλές γυναίκες του Παλαιού και Μέσου Βασιλείου υπηρέτησαν ως ιέρειες της θεάς Άθωρ. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, οι ιερείς έπρεπε να πλένονται δυο φορές την ημέρα και την νύχτα, και να είναι εντελώς άτριχοι, ενώ θα έπρεπε να απέχουν από την σεξουαλική επαφή. Επιπλέον, η αμφίεσή τους να είναι αποκλειστικά από λινό και τα σανδάλια από πάπυρο. Το να είναι κανείς ιερέας ήταν ιδιαίτερα ελκυστικό και προσοδοφόρο, καθώς οι ιερείς έπαιρναν ένα μέρος από τα κέρδη του ναού (Shaw και Nicholson, 1995, όπως αναφέρεται στο Nardo, 2004).

Βεζίρης: Ο Βεζίρης κατείχε το πιο ισχυρό αξίωμα μετά από αυτό του βασιλιά. Ήταν υπεύθυνος για την αγροτική ανάπτυξη, την οικονομία, την δικαστική εξουσία, τον στρατό, τις δημόσιες κατασκευές, τα εσωτερικά και θρησκευτικά ζητήματα. Την περίοδο του Νέου Βασιλείου είχαν διοριστεί δύο Βεζίρηδες, ένας για την διοίκηση της Άνω και ένας της Κάτω Αιγύπτου. Συνήθως οι Βεζίρηδες προέρχονταν από την οικογένεια του Φαραώ και ήταν άνδρες με ελάχιστες εξαιρέσεις, όπως για παράδειγμα ο Ιμότεπ, που προερχόταν από κοινή οικογένεια, και δύο γυναίκες που μάλλον είχαν ασκήσει το αξίωμα του Βεζίρη. Βασική θεωρητική προϋπόθεση για να επιτελέσει κάποιος το αξίωμα του Βεζίρη είναι να ακολουθεί το ma'at και να είναι νομοταγής και λογικός (Mark, 2017).

Φαραώ: Ήταν ο ηγέτης των δύο γαιών της Αιγύπτου και μέγας αρχιερέας. Οι πρώτοι βασιλείς της είχαν αυτόν τον τίτλο, ενώ το «Φαραώ» καθιερώθηκε κατά την περίοδο του Νέου Βασιλείου. Η πρώτη δυναστεία εμφανίστηκε το 3150 π.Χ. από την ενοποίηση της Άνω και της Κάτω Αιγύπτου από τον βασιλιά Νάρμερ. Ο Φαραώ θεωρούνταν θεός επί γης, το ενδιαμέσο ανάμεσα στους θεούς και τους ανθρώπους. Ήταν υπεύθυνος για την επιλογή των τόπων όπου θα οικοδομούνταν διάφοροι ναοί προς τιμήν του και προς τιμήν των θεών, για την φορολογία, την θέσπιση των νόμων και τα στρατιωτικά ζητήματα της χώρας. Υπέρτατος σκοπός του, δηλαδή, ήταν η διατήρηση της ισορροπίας, του ma'at. Η εναλλαγή της βασιλείας γινόταν συνήθως μέσω της διαδοχής από πατέρα σε γιο, ενώ στις συζυγικές σχέσεις δεν ήταν ασυνήθιστη η αιμομιξία (Mark, 2017).

Γυναίκες: Οι Αιγύπτειες είχαν περισσότερα δικαιώματα από τις υπόλοιπες γυναίκες του αρχαίου κόσμου, καθώς μπορούσαν να επικοινωνούν ελεύθερα με τον κοινωνικό τους περίγυρο, ακόμα και να αναγνωριστούν από αυτόν για τις πράξεις καλοκαγαθίας

τους. Είχαν την δυνατότητα να κυκλοφορούν στην αγορά και να πουλούν τα προϊόντα τους και σε ορισμένα επαγγέλματα να εργάζονται σε ίδιους χώρους με τους άνδρες. Μπορούσαν επίσης να κατέχουν δική τους περιουσία και να αγοράζουν οντότητες χωρίς την συγκατάθεση του άντρα τους, καθώς και να διαχειρίζονται την περιουσία του συζύγου τους σε περίπτωση απουσίας του τελευταίου. Οι γυναίκες των χαμηλότερων τάξεων όταν οι σύζυγοί τους έλειπαν, ήταν αυτές υπεύθυνες για την ανατροφή της οικογένειάς τους. Επίσης ιδιαίτερα σημαντική θεωρούνταν η αρμονική σχέση μεταξύ ενός άνδρα και μιας γυναίκας, κάτι για το οποίο έπρεπε να συμβάλλουν και οι δύο. Παρόλα αυτά εξακολούθησε να υπήρχε η πεποίθηση για την ανωτερότητα των ανδρών έναντι των γυναικών και η κακοποίηση ήταν σε ένα βαθμό αποδεκτή, καθώς και η εγκατάλειψη γυναικών αν προέρχονταν από κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Η μοιχεία στην περίπτωση των γυναικών τιμωρείτο με θάνατο (Feucht, 1990, όπως αναφέρεται στο Nardo, 2004).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μελετώντας αυτά τα παραδείγματα κοινωνικών ομάδων μπορούμε να οδηγηθούμε σε μια σειρά παρατηρήσεων. Πρώτον ότι υπάρχει σύνδεση όσον αφορά την απαιτητικότητα της εργασίας και το επίπεδο ζωής του ατόμου και της οικογένειάς του με την γραφή. Οι αγράμματες μάζες, όπως οι δούλοι, αγρότες, τεχνίτες, πάρα την απαιτητικότητα της εργασίας τους ζούσαν μια πολύ πιο δύσκολη και φτωχή ζωή σε σχέση με τους ιερείς ή τους γραφείς, οι οποίοι μπορούσαν να ζουν πολύ πιο άνετα χωρίς να καταπονούν τον εαυτό τους σε τέτοιο βαθμό. Επίσης η σύνδεση με τις ανώτερες τάξεις μπορούσε να επιφέρει μια εξίσου άνετη ζωή, όπως βλέπουμε και στην περίπτωση των ζωγράφων και των γλυπτών. Το γεγονός ακόμη ότι παρατηρείται αποθάρρυνση της κοινωνικής κινητικότητας μέσα από την διατήρηση της γνώσης της γραφής σε μια μικρή μερίδα του πληθυσμού καθώς και οι παροτρύνσεις, για παράδειγμα, στους νεαρούς γράφεις να παραμείνουν σε αυτήν τους την εκπαίδευση εκθέτοντας τα αρνητικά των άλλων επαγγελμάτων, όπως του στρατιώτη και του αγρότη, θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε μια σχέση μεταξύ αυτής της κοινωνικής ανισότητας με την διατήρηση του status quo της Αιγυπτιακής κοινωνίας. Ακόμα η σύνδεση της θεϊκής εξουσίας με την ανθρώπινη εξουσία, όπως βλέπουμε στα πρόσωπα του Φαραώ και του Βεζίρη (π.χ. στην διατήρηση του ma'at) καθώς και την εξέχουσα θέση που κατέχει ο Φαραώ ως μέγας Αρχιερέας, είναι σε τελική ανάλυση εργαλεία για την νομιμοποίηση της δυναστικής εξουσίας των βασιλέων στα μάτια του καθημερινού κόσμου. Άρα, αυτή η κοινωνική ανισότητα και σύνδεση ανθρώπινης και θεϊκής εξουσίας και διατήρηση των εθίμων που σχετίζονται με θρησκευτικές μέχρι και επιθανάτιες τελετές αποτέλεσαν την βάση για την διατήρηση σε διάρκεια τόσων πολλών αιώνων της αρχαίας Αιγυπτιακής κοινωνίας και κράτους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Casson, L. (2001). *Everyday life in ancient Egypt*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Malam, J. (2002). *Ancient Egyptian jobs*. Oxford: Heinemann Library.
- Nardo, D. (2004). *Living in ancient Egypt*. San Diego: Greenhaven Press.
- Canadian Museum of History. (n.d.). *Egyptian civilization - daily life - trades and Crafts*. Ανακτήθηκε 3 Απριλίου, 2022, από <https://www.historymuseum.ca/cmhc/exhibitions/civil/egypt/egcl05e.html>
- Mark, J. J. (2017, 20 Σεπτεμβρίου). *Ancient Egyptian vizier*. *World History Encyclopedia*. Ανακτήθηκε 3 Απριλίου, 2022, από https://www.worldhistory.org/Egyptian_Vizier/
- Mark, J. J. (2009, 2 Σεπτεμβρίου). *Pharaoh*. *World History Encyclopedia*. Ανακτήθηκε 3 Απριλίου, 2022, από <https://www.worldhistory.org/pharaoh/>